

VLAD PÂSLARU

DICTIONAR
DE EDUCAȚIE LITERAR-ARTISTICĂ

Operator ontologic pentru educarea cititorului de literatură

EDITURA UNIVERSITARĂ
București

Colecția **FILOLOGIE**

Coordonator colecție: Prof. univ. dr. emerit Petre Gheorghe BĂRLEA, Universitatea „Ovidius” din Constanța

Referenți științifici colecție:

Acad. prof. univ. dr. emerit Gheorghe CHIVU, Președinte – Secția de Filologie-Literatură a Academiei Române; Universitatea din București; Institutul de Lingvistică „Al. Rosetti-Iorgu Iordan” al Academiei Române

Prof. univ. dr. Lucian CHIȘU, Director – Institutul de Istorie și Teorie Literară „George Călinescu” al Academiei Române; Universitatea „Valahia” din Târgoviște

Prof. univ. dr. Alexandru GAFTON, Facultatea de Litere, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași

Prof. univ. dr. Adrian CHIRCU, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca; Director – Școala Doctorală de Filologie

Referenți științifici: Academician Mihai Cimpoi, doctor habilitat în filologie, profesor universitar
 Prof. univ. dr. Ilica Anton, Academia Sârbă pentru Educație, Belgrad
 Prof. univ. dr. hab. Constantin Șchiopu, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău

Redactor: Laura Nicolescu

Tehnoredactor: Ameluța Vișan

Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PĂSLARU, VLAD

Dicționar de educație literar-artistică / Vlad Păslaru. - București : Editura Universitară, 2024

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-28-1800-5

82.09

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062818005

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2024

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021.315.32.47

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021.315.32.47 / 0745 200 718/ 0745 200 357

comenzi@editurauniversitara.ro

www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

PREFAȚĂ	11	Categoriile estetice	74
ARGUMENT	15	Cerc hermeneutic	83
ABREVIERI ȘI SIMBOLURI .	19	Cercurile de lectură	84
A			
Accesibilitatea instruirii	21	Cititor de literatură	86
Accesibilitate literară-lectorală	23	Comentariu literar	93
Activitate comunicativ-lingvistică	24	Competența	94
Activitatea literar-artistică a		Competența comunicativ-ling-	
elevilor	25	vistică	97
Adevărul	29	Competență literară-lectorală ...	100
Adevăr artistic	31	Competență de comunicare	
Analiză literară	33	literară-lectorală	106
Aristotel	35	Competență interculturală	106
Asimetrie	40	Comprehensiune-explicare	107
Atitudine	41	Comunicarea umană	107
Atitudinile literare-lectorale	41	<i>Concepția educației lingvistice și</i>	
Autotelism	43	<i>literar-artistică</i>	110
Axiologie literară/lectorală	44	Conștiința lingvistică	110
B			
Bahtin, Mihail	46	Conștiința literar-artistică	113
Barthes, Roland	47	Conștiința națională	115
Biblie	48	Conștiința pedagogică	116
Bibliotecar	58	Conținuturi educaționale	117
Biblioteca	59	Conținuturile ELA	117
Blaga, Lucian	61	Cornea, Paul	118
Brandza, Emil	62	Costin, Miron	119
C			
Calitatea educației	67	Creangă, Ion	119
Carte	72	Creație artistică	122
		Criteriile de evaluare a culturii	
		literare-lectorale	122
		Criză de identitate	124
		Criză de proprietate	125
		Cultura	126

Cultura națională	128	Educație literar-artistică	168
Cultură literar-artistică națională	130	Educația pentru libertate	173
Cultură literar-artistică universală	130	Educație etic-estetică	174
Cultură literară-lectorală	130	Educație moral-spirituală	174
Cultură pedagogică	131	Educație națională	177
Cultură teatrală	131	Elevul teatral	179
Cunoaștere	135	Etica deconstrucției	179
Cunoaștere artistic-estetică	135	Etica lecturii	179
Cunoaștere empirică	136	Evaluarea	180
Cunoaștere filosofică/hermeneutică	137	Evaluarea școlară	181
Cunoaștere mitic-religioasă	137	Evaluarea în cadrul ELA	184
Cunoaștere științifică	139	Explicație	184
Curriculum	140		
		F	
		Factorii educației	185
		Filosofia educației	185
		Finalitate educațională/a educației	187
		Finalitățile ELA	189
		Frumosul și educația	189
		Fuziune a orizonturilor	191
		G	
		Gândire artistică/literar-artistică	192
		H	
		Heidegger, Martin	193
		Hermeneutică	195
		Hermeneutică literară școlară ...	196
		Huizinga, John	196
		I	
		Idealul uman	197
		Identitate	198
		Imaginar. Imaginarul educațional	203
		Imaginație	203
		Imagine / Imagine artistică	209
Cultura națională	128		
Cultură literar-artistică națională	130		
Cultură literar-artistică universală	130		
Cultură literară-lectorală	130		
Cultură pedagogică	131		
Cultură teatrală	131		
Cunoaștere	135		
Cunoaștere artistic-estetică	135		
Cunoaștere empirică	136		
Cunoaștere filosofică/hermeneutică	137		
Cunoaștere mitic-religioasă	137		
Cunoaștere științifică	139		
Curriculum	140		
		D	
Datul și creatul	143		
Deconstrucție	144		
Deconstructivism	145		
Desăvârșire	145		
Dezvoltare. Dezvoltare literar-artistică	146		
Dezvoltarea operei literare	146		
Dialogism	146		
Didactică	147		
Didactica artei	148		
Dramaturgie școlară	148		
		E	
Eco, Umberto	149		
Educabil	149		
Educație	149		
Educație artistic-estetică	153		
Educație-entitate-identitate	162		
Educație intelectuală	164		
Educație interculturală	165		

Imanent	210	Metodologia ELA	280
Instruire literară	210	Multiculturalitate	288
Interculturalitate	211		
Interacțiuni literare.....	212	N	
Interese (preocupări) de lectură	213	Națiuni	290
Interpretare	214	Noile educații	292
		Negocierea sensurilor	296
Î		Nivel de dezvoltare literară-	
Învățământ formativ.....	215	lectorală	297
Învățământ național.....	216	Nivel de lectură	297
Învățător	216		
		O	
J		Obiective educaționale	298
Jauss, Hans-Robert	218	Operă literară	299
		Orizont de așteptare	300
K			
Kant, Immanuel	219	P	
Kușaev, Nariman	222	Parfene, Constantin	301
		Pedagogie	302
L		Pedagogia artei	302
Lectură	223	Principii de evaluare în cadrul	
Lectura critică	230	ELA	304
Libertate	231	Procedee/tehnici ale ELA.....	306
Limbaaj	231		
Limbaajul ELA	232	R	
Limba și literatura română -		Radu, Cezar	307
disciplină școlară	237	Receptare artistică	308
Literatură	243	Receptor	309
Ludicul	245	Reprezentare artistică	311
		Rezultate școlare	311
M			
Manguel, Alberto	247	S	
Manual de literatură	264	Spațiu educațional	312
Matrice. Matricea națiunii		Spațiu educațional național	312
române	265	Scop al educației ELA	312
Metodă.....	265	Scriere literară - text literar	313
Metodologie	269	Starea de lectură	313
Metodica literaturii	273	Subiectivarea cunoașterii	314
Metodologia educației artistic-		Subiecții operei literare	321
estetice	274		

Ș		V	
Școală națională	322	Valoare	328
T		Valoare educațională	330
Teatralitatea	324	Valoarea imanentă	331
Tehnică (de învățare)	324	Valori ale ELA	332
Teleologie. Teleologia educa-		Valori aferente axiologiei ELA .	332
ției	324	Valoare literară	332
Teleologia ELA	325	Viziune (concepție) literară-	
Text educativ-didactic	326	lectuală	332
U		Vîgotskii, Lev	333
Univers de lectură	327	INDICE DE NUME	334
Univers intim	327	BIBLIOGRAFIE	342

PREFAȚĂ

Profesorul Vlad Pâslaru, român și basarabean (ca proveniență și situație geografică), este un reper al pedagogiei de „dincolo de Prut”, al unei școli de gândire pedagogică (și nu numai), al unei direcții și înrădăcinări, în ceea ce numim astăzi, științele educației, ce merită toată atenția și valorizarea noastră. Ca unul care cunoaște comunitatea pedagogilor din Basarabia, prin proximitate, experiență directă, imersiune în activități comune, interes integrativ, dau mărturie în legătură cu profesionalismul, dedicația, creativitatea, implicarea nu numai a corpului academic (de la Chișinău, Bălți etc.), cu care avem relații privilegiate, dar și cu ținuta procesuală didactică, la nivel macro sau micro, exercitată de educatori la toate nivelurile de învățământ, prin prestații exemplare și de înaltă valoare didactică.

Una dintre topicile de interes ale universitarului Vlad Pâslaru o constituie educația literar-artistică, respectiv acea componentă formativă care vizează formarea, consolidarea, cizelarea receptivității noastre în raport cu întrupările sensibilității și trăirilor, din trecut sau contemporane, la nivel artistic. Așa se face că, din rațiuni, nu atât „didactice”, cât epistemologice, clarificatoare, pătrunzătoare, ni se propune, prin lucrarea de față, o introducere, chiar aprofundare, a unor elemente conceptuale, orizonturi, strategii, soluții pentru a facilita, educatorilor și educaților, laolaltă, o intrare în lumea valorilor artistice.

Ideea de cuprindere într-un dicționar, explicit ca discurs epistemologic, termeni, cuvinte cheie, semnificații ale unor cuvinte care trimit la artă, receptare a frumosului, bucurie artistică, artisticitate, formare pentru frumos, coparticipare, empatie artistică, atitudine artistică, judecată valorică etc. etc. mi se pare de bun augur, mai ales că un astfel de „concentrat” explicativ poate dobândi valoare pragmatică, documentară, educativă, proiectivă în circumstanțele multiple ale formării pe această direcție. A căuta și a te limita doar la ce-ți oferă motoarele de tip Google reprezintă un demers simplificat, dacă nu problematizat, al unei coordonări mașinale, impersonale, stocastice. O interogare, în fața unui dicționar, este altceva decât o „plimbare” aleatorie prin spațiul virtual. Dicționarul clasic, cum este și cel de față, este asumat, filtrat, amenajat din perspectiva unei poziționări umane, personale – a unei experiențe de căutare trăită și exercitată la nivel individual sau colectiv. Nu

poate cuprinde totul, cum ar putea face Inteligența Artificială (IA), dar dă mărturie de un mod de a gândi, simți, imagina – cu asumțiile și precaritățile umanității din noi.

Ce conține și la ce se referă acest dicționar? *Dicționarul de Educație Literar-Artistică* (DELA) este un referențial epistemologic (cu trimiteri concrete la planul ontologic, acțional, procesual) pentru formarea receptorului de artă, a cititorului de literatură, și propune 182 articole și definiții ale termenilor specifici domeniului formării-dezvoltării receptorului cult de literatură și artă și un număr restrâns de termeni ai epistemologiei și pedagogiei generale, aferenți educației literar-artistice (ELA), prezentați atât ca valori etimologice, lexicografice, cât și ca modalități explicative, implicative ale pedagogiei artelor, pedagogiei lecturii, esteticii receptării.

Ființând ca o poziționare de pionierat a autorului care inventariază, aprofundează și pune în circulație terminologia unui domeniu al educației vechi de circa 6000 de ani - de când există scrisul și lectura, dar conceptualizat de abordări mai noi precum teoria estetică, semiotică, teoria literaturii, didactica artei etc. abia la finele sec. al XX-lea, termenii pedagogici (și adiacenți problematicii urmărite) pe care autorul îi propune sunt abordați de pe o platformă epistemică inovativă - aceea a tipurilor existenței umane și a tipului de cunoaștere umană specific ELA - cunoașterea artistic-estetică. În același timp, reliefăm integralitatea, abordarea inter-disciplinară, multiplicitatea perspectivelor explicative ce cupleză inteligent poziționări epistemice ce vin dinspre teoria literar-artistică, estetica artelor, filosofia artei, didacticele aplicate în raport cu diverse discursuri artistice, semiologia artei, gramatologie, structuralism, critică și istorie literară etc.

Menționăm faptul că DELA urmează unei alte lucrări, dedicate *teoriei educației literar-artistice*, materializate la nivelul unei teze de doctor habilitat în pedagogie, elaborată de autor, cu publicări aferente (*Introducere în teoria educației literar-artistice*, Chișinău, 2001; București, 2013) și se înscrie într-o mișcare de înnoire mai largă, atât la nivel de poziționări teoretice, cât și procesual-practice. Știm prea bine că și sistemul educativ din Republica Moldova trece prin reformări de sistem, interogări și redefiniri curriculare notabile. Beneficiind și de influențe/confluente relevante ale școlii ruse de psihopedagogie (tradiționale sau contemporane, recunoscute la nivel, mondial – lăsând la o parte considerentele de natură politică, strategică), dar racordate la tot ce înseamnă modernitate și valori europene, democratice, învățământul din Basarabia cunoaște o dinamică, fervoare și revigorare, pe aliniamente calitative, ce merită luate ca puncte de reper inclusiv pentru învățământul din România. Prestația de față, datorată profesorului Vlad Pâslaru, se

înscris în această tendință și orizont deziderativ. De pildă, *Curriculumul de limba și literatura română*, elaborat și editat la Editura Știința, în 1997, de o echipă mixtă de la *Institutul de Pedagogie și Psihologie* din Chișinău (precursorul *Institutului de Științe ale Educației*) și de la *Institutul de Științe ale Educației* din București, a venit cu o nouă viziune de predare a limbii și literaturii române în școală și primul model teoretic de curriculum școlar în spațiul educațional al celor două state românești. În baza acestui referențial, au fost elaborate curricula, la disciplina menționată, valabilă pentru ambele țări, au fost editate manuale și alte suporturi curriculare. De asemenea, experiențele în acest domeniu (de concepere a unor programe, manuale, dar și de predare propriu-zise) au probat faptul că la fiecare ciclu/an de învățământ/de studii, atât profesorii din sistemul preuniversitar, cât și cadrele didactice universitare au nevoie stringentă de lucrări cu caracter teoretic, metodic atât pentru a înțelege noua concepție a predării LLR în școală (mai concret, prin discipline precum *Educația comunicativ-lingvistică*, *Educația literar-artistică*, în Republica Moldova sau diferite denumiri incluse în aria curriculară *Limbă și comunicare*, în România), cât și pentru a forma corpul profesoral aferent care predă *Limbă și comunicare*, *Literatură Română* etc. în Republica Moldova și România.

Actualul referențial teoretico-explicativ se adresează unui public larg, pornind de la cei care se formează pentru a deveni profesori, actualele cadre didactice care predau discipline umaniste sau socio-umane, dar și formatorilor culturali, publicului interesat de procesualitatea receptării și creației în zona literar-artistică. Activând ca cercetător și profesor universitar alături și împreună cu cadrele didactice școlare și universitare timp de 50 de ani și publicând mai multe studii și articole de epistemologie a ELA, autorul s-a aplecat și a fost interesat de identificarea și clarificarea unor repere teoretice și experiențiale de formare în această direcție, propunând soluții pentru pregătirea inițială și continuă a corpului profesoral aferent. De aceea, editarea DELA constituie nu numai un gest individual, cu caracter atributiv-restaurantiv, de configurare a identității profesionale a universitarului Vlad Pâslaru, de reperare a unor cadre explicative legate de această topică, ci și o provocare pentru a identifica, pe mai departe, și de către alți colegi, a unor orizonturi epistemologice aferente pentru cei interesați de cercetarea literaturii și a formării cititorului de literatură - studenți, masteranzi, doctoranzi, cercetători.

Ne impresionează plăcut acribia construcției tematice, trimiterile și referențialele problematice și bibliografice, corelațiile cu termeni corelativi completivi, lămuritori, comprehensivi ce vin să susțină semnificații prime ale conceptelor vizate. De asemenea, valorizăm și dimensiunea intertextuală și inter-domenii, includerea unor linii explicative cumulative,

întăritoare, probatorii. Până la urmă, acest instrument se dovedește a fi un operator cultural, un îndrumar de intrare și asumare valorică pe linie istorică, antropologică, metafizică a creației umane. Inter- și trans-disciplinaritatea, oarecum disimulate, fac din actualul dicționar o cale de acces către teritorii mai largi, ce susțin explicativ - și nu numai - interiorizarea expresivității literar-artistice. Deschiderea intra- și interculturală este asigurată prin citarea unor repere culturale, academice, științifice, artistice din România și Republica Moldova, dar și din perimetrul modernității sau actualității europene și mondiale. Trimiterile și ilustrările concrete, de la Creangă și Eminescu și până la nume notabile de contemporani (nu le numesc, sunt multe și concludente), de la filosofii din Antichitate și Sfinții Părinți ai Bisericii Creștine până la semiologi și istorici literari contemporani etc. sunt alte axe probatorii ce validează un demers extensiv, aprofundat, serios, profesionist.

Îl felicităm pe colegul Vlad Pâslaru pentru întreprinderea - deopotrivă inovativă, cuprinzătoare și curajoasă - de a veni cu o astfel de ofertă scriptică, susținută de acribie, metodă, afinitate și atașament, care ne ajută să înțelegem și să ne bucurăm, prin minte și sensibilitate, de creația umană - în general, și de cea românească - în special.

Constantin Cucoș
Bârnova-Iași, aprilie 2024

ARGUMENT

Dicționarul ELA prezintă un posibil răspuns la unul dintre imperativele dintotdeauna ale educației, înscriindu-se perfect și în pedagogia modernă, care, ea însăși, avansează *o nouă viziune asupra ființei umane – integră* nu numai moral dar și ca entitate națională și socială; *desăvârșită* conceptual, *teleologic*, spiritual, teosofic, estetic; *echilibrată* ecologic și sănătoasă fizic; *tolerantă* național, cultural și religios; *liberă* prin conștientizarea propriei valori și a valorilor și problemelor lumii contemporane, a valorilor și problemelor celor din alteritate; conștientă de propria *identitate* și de identitatea lumii în care trăiește; *deschisă la schimbare* și adaptabilă schimbărilor.

Pedagogia modernă elaborează continuu un *model de educație centrat pe ființa celui educat*, în baza principiului libertății în educație și al identității ființei sale; *identifică teleologia educației cu ființa celui educat*; *acceptă ideea că educația este omniprezentă și universală, continuă și perenă*; *preconizează principiul pozitiv al educației*; *recunoaște că educația se realizează preponderent în dimensiunea suprasensibilului - a metafizicului, în interacțiune cu dimensiunea fizică a existenței umane*; *acceptă educabilitatea ca principiu fundamental al existenței și desăvârșirii umane*.

Conceptul educațional modern răspunde oportun la întrebarea: *Cum este, cum poate și cum trebuie să fie ființa umană* într-o lume a schimbării, a comunicării interumane și interculturale, într-o lume a consumului și a creației, într-o lume amenințată de pericole și cataclisme sociale și naturale la scară planetară, și totuși încrezătoare în ideea pozitivă a lumii și a ființei umane. Prin aceasta, filosofia educației oferă un temei peren educației ca activitate umană și ființei umane ca *o axis mundi*, sugerează soluții eficiente, motivate ontologic și existențial, problemelor lumii contemporane. Conceptul educațional modern însă nu poate fi descoperit într-o singură lucrare, dar poate fi identificat într-un sistem de gândire pedagogică. *Dicționarul ELA*, deși termenul-cheie îl identifică ca instrument pedagogic aplicativ, este conceput ca instrument de gândire pedagogică a unui domeniu al ființării umane cel mai apropiat de natura metafizică a educației - *educația literar-artistică*. Asta explică și al doilea titlu, explicativ, al lucrării: *Operator ontologic pentru educarea cititorului de literatură*.

Necesitatea sistematizării termenilor educației literar-artistice într-un dicționar de specialitate este determinată în primul rând de nevoia acreditării a două produse științifice - *teoria educației literar-artistice* (ITELA) și conceptul *didactica artei* (103, 108), precum și de necesitatea tot mai imperioasă în timp de aprofundare cognitiv-filosofică, estetică, lingvistică și pedagogică propriu-zisă a unor aspecte ale acestora.

Totodată, reglementarea epistemic-teoretică și praxis-metodologică a terminologiei ELA se impune și ca problemă generală de cercetare pedagogică - în sensul fortificării epistemice a domeniului/tipului respectiv de educație, care mai continuă să fie înțeles și interpretat eronat, mai ales la nivel metodologic-tehnologic - adică „să rămână doar înăuntrul unui sistem”, drept unul doar puțin, nu și esențial, diferit de cunoașterea științifică, respectiv, de didactica generală, în loc să reprezinte „universalul concret” (C. Noica). Tradiționalul pedagogic întotdeauna s-a bizuit pe realul concret, asociat cunoașterii empirice - cunoașterii științifice, aceste tipuri de cunoaștere fiind operaționale universal, de aceea și prima didactică - *Didactica magna* a lui Comenius (1657), - este, în fond, o didactică a științelor. Pe când cunoașterea artistic-estetică, bazată cu predilecție pe *imaginație*, induce o operaționalizare provocată de un obiect al cunoașterii și un subiect cunoscător concreți în timp concret, procedeele sale, deși pot fi inventariate (A. Osborn), deseori fiind generate în chiar procesul cunoașterii (imaginative) (Th. Ribot), în cazul nostru, al lecturii. Deci dacă până în prezent n-a fost elaborată o didactică a artelor, fie și complementară didacticii științelor, cauza e în înseși literatura și artele, care, prin natura lor, induc o cunoaștere personalizată, constând în participarea subiectului cunoscător (elevul cititor) la re-crearea obiectului cunoașterii (operei literare): fiecare cititor, conform lui H.-R. Jauss, re-crează opera literară în funcție de propriile experiențe de viață, estetice și literare.

Acest mod de înțelegere a raportului operă-cititor, deși cunoscut grație operei filosofice, estetice, lingvistice și pedagogice a unor autori din ultimele două secole¹, n-a fost admis însă și în școala și universitățile din spațiul educațional comunist - din motivul bine cunoscut că oferea cititorului libertatea percepției, imaginației, gândirii și creației

¹ Indicăm aici o listă în care se regăsesc cel mai des citați autori în domeniile aferente ELA: M. Bahtin, R. Barthes, J. Bessiere, M. Buber, M. Carpov, A. Corbea, P. Cornea, M. Corti, J. Derrida, W. Dilthey, O. Ducrot, U. Eco, M. Foucault, H.-G. Gadamer, G. Genette, A. Greimas, J. Habermas, M. Heidegger, Ph. Hamon, J. Hartman, P. Hogan, R. Ingarden, K. Jarosz, H.-R. Jauss, T. Maiorescu, A. Marino, E. Mihăilă, J. Mukařovský, R. Jakobson, J. Kristeva, Th. Kuhn, Iu. Lotman, V. Nemoianu, C. Parfene, T. Pavel, H. Plett, Vl. Propp, C. Radu, P. Ricoeur, F.D.E. Schleiermacher, C. Segre, Al. Sincu, Iu. Țineanov, Tz. Todorov, B. Tomașevski, T. Vianu, C. Vlad ș.a.

literare-lectorale². Abia în anii '80-'90 ai sec. al XX-lea IEA a reușit să promoveze deschis necesitatea complementării didacticii generale cu principii ale instruirii și educației artistic-estetice/literar-artistice.

Deși neconstrânsă ideologic, nici pedagogia occidentală n-a reușit să elaboreze o didactică a artei - poate tocmai pentru faptul că nu era constrânsă!, efortul autorilor occidentali reducându-se la abordarea unor aspecte ale receptării literaturii și artelor în anii de școlaritate. Astfel, pedagogii artei, indiferent de țară și poziționare ideologică, au fost mereu nevoiți să demonstreze pedagogilor științei că metodologiile artei/literaturii sunt diferite de cele ale științei, căci diferită este natura obiectului cunoașterii (=conținuturilor instructiv-educative), respectiv, diferită este cunoașterea artistic-estică de cunoașterea științifică și cea empirică (praxis-tehnologică), căci omul ființează concomitent în două tipuri de existență: fizică și metafizică, suprasensibilă, și că cunoașterea artistic-estică/educația artistic-estică/literar-artistică este definitorie existenței metafizice, deoarece nu doar o reflectă, ci mai ales o creează/re-creează.

Dicționarul ELA de aceea s-a întemeiat mai puțin pe conceptele pedagogice, tradiționale și moderne, operând preeminent cu epistemele care definesc cunoașterea artistic-estică și educația literar-artistică. Teoria constructivistă, d.e., considerată una modernă de către unii autori pedagogi, nu este modernă și ca epistemă a ELA, căci, prin natura lor, literatura și receptarea/lectura sunt acte constructiviste în esență, deoarece literatura și artele reflectă lumea fizică pentru a crea continuu o infinitate de „lumi posibile” (U. Eco) - lumi ale cititorului.

De aceea și definițiile termenilor ELA în *Dicționar* nu au pretenția de a fi exhaustive, de adevăr în ultimă instanță. Din contră, selectarea conceptelor definatorii și centrarea pe teoria educației literar-artistice și pe conceptul de didactică a artelor, ambele revendicându-și o identitate proprie abia la sf. sec. al XX-lea - înc. sec. al XXI-lea, atribuie *Dicționarului* capacitatea promovată intenționat și insistent de a provoca utilizatorii la deschideri pentru adăugiri, dezvoltări sau formulare de opinii diferite. Ne-am asumat această modalitate de prezentare a termenilor unei noi discipline pedagogice, căci o cere atât „tinerețea” disciplinei în cauză, cât și specificitatea obiectului de cercetare, care se află în zona artistic-esticului,

² Autorul însuși a participat o perioadă la adaptarea „Programei de literatură moldovenească” la programa-tip a Ministerului învățământului al URSS, obligatorie pentru toate școlile din imperiu, care prescria elaborarea unor adnotări la operele prevăzute pentru studiu la clasă, conforme cerințelor unice (единые требования) de predare-învățare a literaturii.

unde operează mai puțin determinațiile „dictatoriale”, specifice cunoașterii științifice, și mai mult *autoreflexivitatea*.

* * *

Mulțumiri. O carte se produce ca obiect cultural doar prin ființa cititorului ei. Iar între manuscrisul cărții și cititor, modești și tăcuți ca niște zei, se ridică binevoitor și autoritar intermediarii care au apreciat-o, semnându-i certificatul de botez - recenziții cărții în manuscris:

prof. univ. dr. Constantin Cucoș de la Universitatea *Al. I. Cuza* din Iași, prefațatorul dicționarului, cărui îi suntem profund recunoscători pentru sprijinirea frățească a acestui proiect;

acad. Mihai Cimpoi de la Academia de Științe a Moldovei, cărui îi mulțumim cu plecaciuni de discipol pentru încurajarea autorului în finalizarea și editarea cărții;

prof. univ. dr. Anton Ilica de la Universitatea *Aurel Vlaicu* din Arad, a cărui competență temeinică în domeniu „a dus de mână” dicționarul către editură și cărui îi declarăm respect și profundă grațitudine;

prof. univ. dr. Constantin Șchiopu, cărui îi mulțumim pentru calitatea de discipol care a avansat până la gradul de recenzent al operei profesorului său.

Apariția dicționarului se datorează și lui Viorel Pâslaru, conf. univ. dr. în filosofie la Universitatea Dayton (SUA), care m-a ghidat cu dragoste filială în jungla activității editoriale moderne.

Autorul

ABREVIERI ȘI SIMBOLURI

- ALAE - Activitatea literar-artistică a elevilor.
BOR - Biserica Ortodoxă Română.
CDÎRM - *Concepția Dezvoltării Învățământului în Republica Moldova*
DAE - *Dictionaire actuel de l'education*, 3e edition, 2005.
DELA - Dicționarul educației literar-artistice.
DEP-I - S. Cristea. *Dicționar enciclopedic de pedagogie*. Vol. I. București: Didactica Publishing House, 2015.
DEX-09 - *Dicționarul explicativ al limbii române*, 2009.
DEX-98 - *Dicționarul explicativ al limbii române*, 1998.
DEX-S-1988 - *Supliment la Dicționarul explicativ al limbii române*, 1988.
DLRLC - *Dicționarul limbii române literare contemporane*.
DLRLC-1955 - *Dicționarul limbii române literare contemporane*, 1957 (D. Macrea).
DN-86 - *Dicționar de neologisme*, 1986 (F. Marcu).
DTL-1998 - *Dicționarul de termeni lingvistici*, 1998.
EEM - VI. PÂSLARU. *Epistemele educației moderne*. Chișinău: Pontos, 2023.
EL - Educație lingvistică.
ELA - Educație literar-artistică.
IEA - Institutul de Educație Artistică al Academiei de Științe Pedagogice a URSS.
IȘE - Institutul de Științe ale Educației
IȘPP - Institutul de Științe Pedagogice și Psihologice
ITELA - VI. PÂSLARU. *Introducere în teoria educației literar-artistice*. Chișinău: Museum, 2001; Ed. a II-a, București: Sigma, 2013.
MDA2-2010 - *Micul dicționar academic*, 2010.
MDN-2000 - *Marele dicționar de neologisme*, 2000.
NDULR - *Noul dicționar universal al limbii române*. București-Chișinău: Litera Internațional. Ed. a II-a. 2007. 1676 p.
NODEX-2002 - *Noul dicționar explicativ al limbii române*, 2002.

- PPN - P. POPESCU-NEVEANU. *Dicționar de psihologie*. București: Albatros, 1987.
- Sinonime-2002 - *Dicționar de sinonime*, 2002.
- Sinonime 82 - *Dicționar de sinonime*, București, 1982.
- Șăineanu-1929 - *Dicționarul universal al limbii române*, 1929 (L. Șăineanu).
- ȘEDE - *Științele educației. Dicționar enciclopedic*. București: Sigma, 2007. 2 vol.

- ЛЭС - *Литературный энциклопедический словарь*. М.: Советская Энциклопедия, 1987. 752 с.
- СЭС - *Советский энциклопедический словарь*. М.: Советская Энциклопедия, 1981. 1600 с.
- ЭСЛ - *Эстетика: Словарь*. М.: Политиздат, 1989. 447 с.